השיעור השבועי
מאת הרב שניאור אשכנזי

השיעור המלא באתר
haravshneor.co.il

שתי אחיות, בעל אחד: ההתעקשות של יעקב לשאת את לאה ורחל

בבוקר שאחרי החתונה מגלה יעקב שבמקום רחל קיבל לאישה את לאה. הוא אינו מגרש את לאה, אלא עובד שבע שנים נוספות ונושא גם את רחל. אבל האבות קיימו את כל התורה עוד לפני שניתנה, ונישואי שתי אחיות הם איסור חמור. מה הכריח את יעקב לשאת גם את רחל?

ב"ה | פרשת ויצא | תשפ"ז

זאת הדרמה של ספר בראשית, הרגע הכי מטלטל בספר ואולי בתורה כולה. יעקב קם בבוקר ומגלה שהוא רומה והוא התחתן עם האישה הלא נכונה. במקום לשאת את רחל, הוא נשא את לאה.

הדבר המעניין הוא מה שקורה אחר כך. מה עושה אדם שמבין שהוא קיבל את גיסתו, במקום את אשתו? יעקב מקבל את ההחלטה המדהימה ביותר שאפשר ומחליט: גם וגם. גם לאה וגם רחל. הוא חי עם שתי אחיות במקביל, דבר שיהיה אסור באיסור חמור אחרי מתן תורה.

מה עומד מאחורי ההחלטה הנחושה והלא פשוטה? אנו רוצים לדבר על שני מהלכים מעוררי השראה, שכל אחד מהם ראוי לשיעור שלם. הראשון ללב והשני למוח. הראשון מדבר על האישיות הלבבית המדהימה של רחל, שלא תפשה את המקום של אחותה. השני הולך בכיוון אחר, חד ופשוט: יעקב הבטיח לרחל והבטחות צריכים לקיים.

הבטחות[1] הן לא הצהרת כוונות עד שיתברר אחרת, אלא חוזה שנרקם בין שתי נשמות והוא נושא משמעויות בשמים ובארץ. כמובן, לעיתים משתנות הנסיבות ואי אפשר לעמוד בהבטחה, אז נדרשת בקשת מחילה אמיתית שתשיב את הגלגל לאחור. אבל אי אפשר להגיד מצטער וללכת הלאה.

הדברים רלוונטיים במיוחד בעת הזו של הניסיונות להרכבת הממשלה. ראש הממשלה, יצחק שמיר, אמר פעם: "הבטחתי, אבל לא הבטחתי לקיים". פעם אחרת לגלג בציניות: "תתלה את ההסכם הקואליציוני על הקיר". ההבטחות במסגרת ההסכמים הקואליציוניים נתפסות כמו הצהרת כוונות ורצון טוב, שיכולה להתבטל בקלות אם התנאים השתנו. נתניהו ואייזנקוט נקרעים כעת בדיוק בשאלה הזו, האם אפשר לקרוע בקלות את הבטחות הבחירות?

אלו מעשים שבכל יום הנוגעים לכולנו: חתן וכלה התחייבו להתחתן והקשר מסתבך לפני החתונה. אדם התחייב בעל פה למכור רכב לחבירו ולהיפגש למחרת בדואר להעברת בעלות, ובינתיים קיבל הצעה יקרה ב-1000 שקל. הבטחת לחזור הביתה מוקדם ולא מסתדר לך. התחייבת לתת לעובד קידום והעלאה בשכר ומצאת עובד מתאים ממנו. ובכן, מה המשמעות של ההבטחות בעל פה?

הדיון מתנהל בשדה המוסרי ולא בשדה המשפטי. מבחינה חוקית, הבטחות בעל פה אינן מחייבות דבר. החוק מכיר בקיומו של חוזה כתוב ולא בקיומה של התחייבות מילולית. גם מבחינה הלכתית, הבטחה שלא התקיים עליה קניין ונכתב חוזה, יכולה להתבטל בנסיבות מסוימות ברצות אחד הצדדים. השאלה היא מוסרית ואישית: עד כמה אמור להיות אדם נאמן למילים שלו?. יעקב אבינו מעביר שיעור רב משמעות בנושא.

---

1. **בדיחה:** יהודי נכנס לרב בדאגה: "אני בצרות, הבת שלי כלה ואין לי כסף לתת למחותנים".

הרב מנסה להרגיע: "כמה דורשים ממך?". -"מאה אלף". "וכמה יש לך?" -"חמישים אלף". "אז מה הבעיה? תן להם חמישים עכשיו ועוד חמישים תבטיח בהמשך, ואחר כך שיחפשו אותך?".

"אוי רבי", עונה היהודי, "זה בדיוק החמישים אלף שיש לי...".

נזכיר את הסיפור: יעקב נמלט מעשו ובורח לבית דודו, לבן. יעקב עובד את צאנו של לבן ואחרי חודש שואל הדוד: "מה משכורתך?". מה אתה מבקש בעבור העבודה בשדה?. יעקב מבקש לשאת את "רחל בתך הקטנה" בעבור עבודת הצאן.

למה רחל ולא אחותה הגדולה? כיצד הוא גורם צעד שפוגע בבת ישראל? וכי העובדה שרחל יפה יותר, מספיקה כדי לעלוב באחותה? נזכיר שתי סיבות:

1. **שמות רבה לב,א:** שלשה נזדווגו זיווגיהם מן הבאר: יצחק יעקב ומשה, ביצחק כתיב 'ויצחק בא מבוא באר לחי רואי, ועוד שנזדוגה רבקה לאליעזר ליד המעין. ביעקב כתיב 'וירא והנה באר בשדה... ורחל באה עם הצאן'. במשה כתיב 'וישב על הבאר ולכהן מדין שבע בנות ותבאינה ות־דלינה'.

כשיעקב הגיע לעיר, הוא פנה אל באר המים, המקום בו התרכזו הבריות ומשם התכוון לברר איך להמשיך לבית דודו. בדיוק רחל יצאה עם הצאן לשתות מים וזה היה סימן ברכה לנישואים. אביו, יצחק, פגש את רבקה, בשובו מ"באר לחי רואי" וקודם לכן פגש העבד את רבקה על יד באר המים. כך בדור הבא של המנהיגות היהודית, משה רבינו פוגש את ציפורה ובנות יתרו על יד המים.

מים הם סימן ברכה[2], בהיותם זורמים ונמשכים הלאה. בכך הם סימן להמשכיות הדורות בנישואים. בהערה[3] הובאה תוספת נהדרת.

סיבה שנייה: הבחירה ברחל או בלאה לא הייתה תלויה ביעקב. מאז ומקדם ידעו הבריות ש"הגדולה לגדול והקטנה לקטן". לרבקה שני בנים, ללבן שתי בנות ועשו מיועד ללאה, בעוד שיעקב לרחל. כעת היה חסר ליעקב לקחת מעשו את האישה שנועדה לו, לאחר שלקח לו במרמה את הבכורה והברכות.

רש"י: 'ועיני לאה רכות': שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו ובכתה, שהיו הכל אומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן: הגדולה לגדול והקטנה לקטן.

לבן הסכים לבקשת יעקב והוא הלך לעבוד שבע שנים בשדה עבור רחל. הגמרא מספרת (בבא בתרא קכג) כי רחל הזהירה אותו מראש שזה לא יעבוד, משום ששום אבא הגיוני לא ייתן לבתו הצעירה להתחתן לפני בתו הגדולה, אבל יעקב הרגיע אותה בכך שהם יקבעו "סימנים" אותם תלחש באוזנו כשייכנסו לאוהל בליל הכלולות. הדעת זקנים אומר כי הקוד היה המילה "חנה", שהוא ראשי התיבות של שלוש המצוות המוטלות על האישה: "חלה, נידה, הדלקת הנר".

הגיע ליל החתונה ובשלב כלשהו פשטו את שמלת הכלה מרחל והלבישו על לאה. המפרשים אומרים שלאה ורחל היו תאומות זהות, כמו יעקב ועשו שהיו תאומים ולאה נולדה מעט לפני רחל.

בנוסף, החתונה הייתה בערב שבת ולבן הורה לכבות את הנרות בלילה ונוצר חושך מוחלט. יש להוסיף לעניות דעתי את העיקר: יעקב סיכם עם רחל לשאת אותה ואז עבד שבע שנים בשדה בלי שפגש אותה לעיתים קרובות. יעקב היה בחור חסידי, שלא הרבה לפגוש את כלתו בין ה'וארט' לחתונה ולא הכיר אותה היטב ממרחק שבע השנים. כך התבצעה התרמית ויעקב גילה בבוקר שרימו אותו.

כעת עומדות בפניו שתי אפשרויות: לקבל את המציאות ולומר "מה' אישה לאיש" ולחיות עם לאה, או אפשרות הפוכה: לגרש את לאה ולשאת את רחל כמו בתוכנית המקורית.

יעקב אינו מגרש את לאה. את העובדה הזו אפשר להסביר בשתי סיבות. ראשית, הקב"ה הפגיש ביניהם והוא לא יעשה את בעילתו בעילת זנות, בהצהרתו שהיה עם האישה שהוא לא רוצה.

שנית, המפרשים מפתחים מהלך עמוק בבסיס הטענה של לאה ליעקב. מדרש נפלא מתאר את הרגעים המזעזעים שאחרי גילוי התרמית. השמש האירה ויעקב הבין מה לבן ולאה עוללו לו:

תנחומא ישן ויצא יא: כיון שעמד בבוקר ראה והנה היא לאה. אמר בת הרמאי, למה רימית אותי? השיבה לו: ולמה אתה רימית אביך? כששאל 'האתה זה בני עשו', אמרת לו '**אנכי עשו בכורך**'.

יעקב ולאה לא היו תינוקות, הם לא רבו ב"אתה ואבא שלך כאלו". ללאה הייתה תביעה חזקה: אתה רימית את אביך כדי לקבל את הברכות של **הגדול**. לכן אתה שייך לבת **הגדולה**. החיים הם לא "תוכנית כבקשתך", בהם אפשר לקנות את הבכורה והברכות של הבכור ולשאת את הבת הצעירה.

לאה ממשיכה את הטענה של אבא שלה. כאשר יעקב טוען כלפי לבן, "למה רמיתני", לבן עונה: "לא יעשה כן **במקומנו** ליתן הצעירה לפני הבכירה". מה זה "במקומנו"? בשומקום לא מקדימים את הצעירה? לבן רומז בעוקצנות ליעקב: אצלנו שומרים את סדר המעמדות ולא גונבים את הבכורה ששייכת לגדול. זה לא כמו אצלכם שהקטן עוקף את הגדול ותובע את מה שמגיע לו.

האמת היא, שהתורה עצמה רומזת לסניגוריה על לאה, וזאת באמצעות שינוי אות אחת:

בראשית כט,כה: ויהי בבקר והנה **הוא** לאה.

בתורה יש "כתיב" ויש "קרי", יש את לשון התורה ויש את הדרך בה קוראים את המילה. בספר כתוב "והנה **הוא** לאה" - כאילו **שיעקב הוא לאה** (רק הקריאה "והנה היא לאה"). שכן יעקב הבין בבוקר, ש"הוא" שייך ללאה, לאחר שקנה את הבכורה והברכות. אם כן, ההחלטה להישאר עם לאה מובנת.

---

2. הרבי מביא בספר "היום יום" כי הבעל שם טוב אמר, שכשפוגשים מים צריך לומר ש"מים הם סימן ברכה".

3. יצחק, יעקב ומשה פגשו את זיווגם על המים ומה עם אברהם? הדרשנים אומרים שמים הם סמל להמשכיות ממקור המים, כי נישואין עניינם להמשיך הלאה את הדורות הקודמים. אבל אברהם ושרה היו הראשונים שהתחילו את השושלת ולא היה להם ממי להמשיך. הם עצמם היו מקור המים החיים...

התעלומה ההלכתית הקשה היא, כיצד מתעקש לשאת גם את רחל **כשהוא נשוי עם אחותה**? הרי חז"ל מדייקים מפסוק מפורש, שהאבות קיימו את התורה לפני שניתנה.

2. **יומא כח,א:** אמר רב: קיים אברהם אבינו כל התורה כולה, שנאמר (בראשית כו,ה) 'עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי **מצותי חקותי ותורותי**'... אמר רב ואיתימא רב אשי: קיים אברהם אפילו עירובי תבשילין [מצווה דרבנן], שנאמר: 'תורותי' - תורה שבכתב ותורה שבעל פה.

זו גם עובדה שכלולה בפשטות בתוך סיפורי האבות. למשל, פרשת "וירא" סיפרה על אירוח המלאכים בבית אברהם, והתורה סיפרה אגב אורחא כי אברהם הקפיד לתת להם "חמאה וחלב ובן הבקר". אברהם הקפיד לתת בסדר הזה, שכן אברהם הקפיד לאיסור בשר בחלב אפילו **כלפי אורחיו (הערביים)**, ולכן הקדים לתת חלב וכך לא יצטרכו להמתין זמן רב עד הבשר.

יעקב עצמו מעיד לקראת פגישתו עם עשו: **"עם לבן גרתי"** וברש"י: "'גרתי' בגימטרייה תרי"ג, כלומר, עם לבן גרתי **ותרי"ג מצוות שמרתי"**. איך אותו יעקב מפר איסור שיינתן אחרי מתן תורה, שלא לשאת שתי אחיות בחייהן?

אכן הגמרא אומרת דבר קשה. הדבר נחשב לחטא כלפי יעקב, שהוא עצמו לא התאושש ממנו.

פסחים קיט: עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמול חסדו לזרעו של יצחק [בביאת המשיח], לאחר שאוכלין ושותין נותנין לאברהם כוס של ברכה לברך ואומר להן איני מברך, שיצא ממני ישמעאל. אומר ליצחק טול וברך, אומר להן איני מברך, שיצא ממני עשו. אומר ליעקב טול וברך, אומר להם איני מברך **שנשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה תורה לאוסרן עלי**... אומר לדוד טול וברך, אומר להן אני אברך ולי נאה לברך שנאמר (תהלים קטז) 'כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא'.

כך ביארנו בעבר את החרדה שתוקפת את יעקב לפני המפגש עם עשו. "ויירא יעקב מאוד וייצר לו". מוסבר שם במפרשים: "ויירא" יעקב ממצוות "איש אמו ואביו תיראו", שביטל בכל השנים שהיה בבית לבן, בעוד עשו הידר בה. וכן "וייצר לו", מפני שהפר את הציווי "ואשה אל אחותה לא תקח לצרור".

אם כן, למה עשה זאת? מי הכריח אותו לשאת את רחל? בעוד ה'חטאים' המוזכרים בגמרא לגבי אברהם ויצחק, **נכפו עליהם מהגורל** (לידת ישמעאל ועשו), ה'חטא' של יעקב נעשה בדעה צלולה.

ב. הרמב"ן מיישב שהאבות הקפידו לקיים את התורה לפני שניתנה רק בהיותם בתוך גבולות ארץ ישראל. אולם בצאתם לחוץ לארץ לא הקפידו על הידור זה. (הרמב"ן צועד בשיטתו ואכמ"ל (ויקרא יט,כה), שעיקר קיום המצוות הוא בארץ ישראל וחיוב המצוות בשנות הגלות בחו"ל הוא רק "ציונים" שלא נשכח את המצוות בחזרתנו לארץ).

בכך מבאר הרמב"ן נקדה כואבת: העובדה שרחל נפטרה בפתאומיות סמוך לחזרתם לארץ. שכן ארץ ישראל אינה סובלת נישואים לשתי אחיות, וכיון שרחל הייתה זו שנישאה שנייה, לכן עליה חל האיסור. (בכך ראיתי מבארים גם מה שרחל נקברה לבדה בדרך אפרתה ולא סמוך ליעקב במערת המכפלה, משום שיעקב לא רצה להיות קבור ליד שתי אחיות ורחל היא זו שנישאה שנייה).

רמב"ן בראשית כו,ה, ויקרא יח,כה: והנראה אלי שלמד אברהם אבינו את התורה כולה ברוח הקדש... ושמירתו אותה היה בארץ לבד, ויעקב בחוצה לארץ נשא האחיות. וכן עמרם [נשא דודתו במצרים]. כי המצוות משפט אלהי הארץ... וה' לו לבדו נתכנו עלילות שמתה רחל בדרך, בת־חילת בואם בארץ. כי לא ישב בארץ עם שתי אחיות והיא הייתה זו שנישאה שניה [ונפלה] באיסור האחווה.

אולם ההסבר אינו תואם את המדרש שהובא לעיל ברש"י, לפיו הכריז יעקב ביחס לשנותיו **בחוץ לארץ**: "עם לבן גרתי - ותרי"ג מצוות שמרתי".

בעל ה"משנה למלך", רבי יהודה רוזאניס, כתב ספר מפורסם בשם "פרשת דרכים" ובו מפתח דיון נרחב אודות השאלה המפורסמת: האם האבות נותרו בגדר "בני נח" ורק הוסיפו וקיבלו על עצמם הידורי מצוות או שהיה בהם כבר גדר "יהודים" לפני מתן תורה? לפי הגישה האחרונה שהם היו מוגדרים יהודים, אפשר לטעון שיעקב גייר את רחל ולאה והרי "גר שנתגייר כקטן שנולד דמי" והוא מאבד את קשרי המשפחה שלו. כך שרחל ולאה לא נחשבו מבחינה הלכתית כאחיות[4].

אולם הרבי מקשה כמה קושיות ומהן: א. קשה לומר שהגיור לפני מתן תורה היה כל כך חזק, עד שהיה יכול לנתק קשר אחים. ב. ועוד: הרי ה' הבטיח לאברהם בברית בין הבתרים (טו,טו) "ואתה תבוא אל **אבותיך** בשלום" - ורש"י מפרש שה' בישר לו שתרח יעשה תשובה. אולם לפי ה"פרשת דרכים" הנ"ל, אברהם לא נחשב כבן של תרח שהרי הוא התגייר כשנעשה עבד ה'? מכאן שתוקף הגיור לפני מתן תורה לא היה חזק כמו לאחרי מתן תורה.

ובכן אנו שבים לנקודת הפתיחה: מדוע החליט יעקב לשאת את רחל?. הרבי מציע שני רעיונות, אחד ללב ואחד למוח וכל אחד מהם מעורר השראה מרעהו. הרעיון הראשון מובא בקצרה בהערת שוליים בשיחת הרבי ונרחיב בו כיד ה' הטובה.

[בהערה[5] התייחסנו לשתי שאלות מעניינות: א. איך יעקב נשא את

4. למעשה אסור להתחתן עם שתי אחיות גיורות כדי "שלא להוציאן מקדושה חמורה לקדושה קלה". היינו שלא ייצא שהרוויחו מכך שהתגיירו. אולם כאן אפשר לטעון כי יעקב היקל בפרט הזה.

5. א. לשיטת רש"י (לא,נ: "אם תענה את בנתי ואם תקח נשים על בנתי - בנותי בנותי ב' פעמים, אף בלהה ולפה בנותיו מפלגש"), יעקב לא נשא שתי אחיות אלא **ארבע**. כיון שגם בלהה וזלפה היו בנות לבן מפילגש.

בלהה וזלפה שגם הן היו **אחיות** לשיטת רש"י? ב. עם מי יקום יעקב אבינו בתחיית המתים – עם רחל, לאה או שתיהן?].

ג. איסור הנישואים לשתי אחיות הוא איסור הערווה היחידי, שהתורה **מנמקת** אותו. בעוד שהתורה אינה מסבירה את טעם איסור הנישואים לאימא, לאחות, לבת או לדודה, היא כן מנמקת את איסור נשיאת שתי אחיות במקביל:

3. **ויקרא יח,יח:** ואשה אל אחתה לא תקח **לצרר** לגלות ערותה עליה בחייה.

ספר החינוך רו: 'לא תקח לצרר' – לשון 'צרה', שלא תעשה את האחת צרה לחברתה.

אחיות אמורות להיות קרובות ונאמנות זו לזו, ואסור לעשות מעשה שיהפוך אותן לאויבות ומתחרות זו בזו. אולם יעקב אבינו מבין שהוא עומד בפני אישה שלא מהעולם הזה. היא לא תהפוך להיות צרה לחברתה, אלא תתעלה על מידותיה ותראה את טובתה.

יעמד עמד משתאה מול סיפור הסימנים. בבוקר פנה יעקב לרחל ושאל שאלה אחת: הסימנים? מה קרה לקוד שתכננו בדיוק עבור הרגע הזה, כדי להגן עלייך מפני ההחלפה? רחל הדהימה אותו: מסרתי אותם לאחותי. לא יכולתי לעמוד בבושה שתיגרם לה כשתגלה שרימו אותך ואתה תזרוק אותה בבושה מהאוהל.

ליקוטי שיחות ה/145 הערה 24: הטעם ד'אשה אל אחותה לא תקח' הוא '**לצרור**', ובנדון דידן שרחל מסרה הסימנים ללאה – בודאי שלא תהיה צרה לה וליכא האיסור דאחות אשתו.

לא רק יעקב נדהם מהסיפור, הקב"ה בעצמו אינו נרגע ממנו. הוא זה שמבטיח לנו את התרפאות כעס ה' על קנאתו בעבודה זרה ורחמיו לגאולה שלמה. המדרש מספר: חלפו השנים ונבוזראדן רב טבחים הגלה את הכוהנים ומגני ירושלים מהעיר. הם עברו ביציאה הדרומית של ירושלים והשתטחו בבכי על קבר רחל. באותה שעה השתטחו האבות לפני כיסא הכבוד והזכירו מעשיהם כדי לתבוע רחמים על ישראל. אולם הקב"ה דחה את כולם. לבסוף, עמדה רחל ותבעה מהקב"ה **לוותר על קנאתו לעבודה זרה**, בטענה **שהיא ויתרה על קנאתה באחותה, שתקבל את בעלה ותעמוד במקומה.** הקב"ה אינו יכול לעמוד בפני הניצחון על הקנאה ונשמעה ההבטחה: "מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה".

פתיחתא לאיכה רבה: פתח אברהם לפני הקב"ה: למאה שנה נתת לי בן וכשעמד על דעתו אמרת לי העלהו עולה. ונעשיתי כאכזרי ולא ריחמתי עליו ולא תזכור לי ותרחם על בניי?! פתח יצחק: כשאמר לי אבא 'אלוקים יראה לו השה לעולה בני', לא עכבתי ונעקדתי על גבי המזבח ופשטתי צווארי תחת הסכין ולא תזכור ליי?... קפצה רחל אמנו לפני הקב"ה ואמרה: גלוי לפניך שיעקב אהבני אהבה יתירה וכשהשלימו שבע שנים... יעץ אבי להחליפני בשביל אחותי, והוקשה עלי הדבר עד מאד... אבל סבלתי תאוותי וריחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה ומסרתי לה הסימנין... **ולא קינאתי בה** ולא הוצאתיה לחרפה, ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר **לא קינאתי** לצרה שלי ואתה מלך חי וקיים, מפני מה קינאת לעבודה זרה שאין בה ממש והגלית בני ונהרגו בחרב? מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ואמר: בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן, כדכתיב 'קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה' וכתיב 'מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך'.

מהי באמת הסיבה שגבורת הוויתור של רחל, מעוררת רחמי שמים יותר מעוז המסירות של העקדה? העולם אומר הסבר חד: גבורת העקדה היא הקרבה של רגע אחד, אבל רחל וויתרה על כל חייה. העקדה זה למות על קידוש ה', אבל רחל חיה על קידוש ה'. בכל ערב מחדש, היא תיאלץ לראות את יעקב שב מהשדה ובוחר ללכת אל האוהל של אחותה, במקום לאוהל שלה.

בכך ראיתי הסבר מרגש:

שמואל ב א,כו: צר לי עליך אחי יהונתן נעמת לי מאד נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים.

על קברו הטרי של יהונתן בן שאול, מקונן דוד המלך במילים חריגות: "נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים". מה פתאום משווה דוד את אחוות הגברים בינו ובין יהונתן לאהבת נשים?

רמ"ע מפאנו חקור דין ד,יז: אין השכל סובל שיהיה בן המלך אוהב את עבדו, עד שיושיבהו לרצונו על כסא אביו והוא יהיה לו למשנה. לכן אמר דוד 'נפלאתה אהבתך מאהבת נשים' אמותינו זו לזו, שרחל מסרה סימנין ללאה ולא נתקנאה בירך אחותה, משם התחילה אהבתך לי שלא היית מקנא בי.

הדברים מרטיטים: יהונתן ויתר לדוד על כיסא המלוכה שהיה שייך לו בתור בן שאול. בפרק "מחר חודש" הוא פועל להציל את דוד מאימת אביו ובכך בעצם מעביר את המלוכה ממנו לדוד. דוד אינו יכול לשכוח זאת ואומר: הוויתור שלך אלי, גדול מהוויתור של

בלקו"ש ח"ה/234 מבאר שזה קל להבנה, משום שהם נולדו מפילגש **שפחה**, והנוהג באותם ימים היה להחשיב את ילדי השפחה כחלק מרכושו של **האדון** ולא כנושאות קירבה ביניהם.

ב. הבן איש חי (רב פעלים ב/סוד ישרים סימן ב) מעורר את השאלה עם מי יקום יעקב בתחיית המתים? מסקנתו שכיון שגר שנתגייר כקטן שנולד, לכן הקשר של רחל ולאה אחרי הגיור היה רק מצד הגוף ולא מצד הנפש, והקשרים מצד הגוף בטלים בשעת המיתה. לכן הקימה לעתיד תהיה קימה חדשה בה יבטל הקשר הגופני בין רחל ולאה ולא ייחשבו אחיות. (כך שאם יעקב ירצה לשאת שתי נשים יוכל לשאת שתיהן).

הסבתא שלך - רחל, לסבתא שלי - לאה. [אולי הוויתור של יהונתן גדול, כי בעוד שהאימהות היו סוף-סוף אחיות, יהונתן ויתר לדוד שהיה זר].

הדברים מדהימים יותר: האם יעקב צדק בהערכתו שלא תהיה קנאה בין רחל ללאה?. התורה עצמה עונה על השאלה בסיפור בלתי נתפס.

הפרשה מתקדמת והסיפור מתהפך בהדרגה. הקב"ה רואה את צערה של לאה ה'שנואה' ופותח את רחמה. לאה יולדת ארבעה בנים ורחל לא אפילו אחד. יום אחד חוזר ראובן מהשדה ובידיו דודאים, פרי המסוגל לפריון. כבן בכור הוא יודע את צערה של אימו, שעמדה מלדת, והוא מביא פרי שיפתח את רחמה. רחל עומדת מהצד וליבה נשבר. היא עוד לא ילדה אחד ומבקשת את הדודאים.

לאה עונה לה במילים בלתי נתפשות: "המעט קחתך את אישי ממני, ולקחת גם מדודאי בני?!". לא מספיק שלקחת את בעלי - לאחר שנישאת לו **שנייה** אחריי (ולטענת לאה הנ"ל, שהיא אמורה להתחתן עם יעקב הגדול), ועכשיו את רוצה לקחת לי גם את הסיכוי ללדת ילד נוסף?!

והקורא נדהם: האם לאה שכחה את סיפור מסירת הסימנים, בו רחל וויתרה על יעקב בדעה צלולה?!. שמעתי הסבר מרגש בשם הרב מבריסק: לאה לא ידעה עד יומה האחרון מהוויתור שעשתה רחל עבורה. כאשר רחל לחשה את הקוד באוזני לאה, היא עשתה זאת בפשטות, כאומרת: "בכניסה לאוהל אומרת הכלה את המילה 'חנה'" ולאה קיבלה זאת בטבעיות.

רחל הצדקנית לא העניקה חומר אלא כבוד. היא רוממה את אחותה בתחושה שקיבלה את יעקב בזכות ולא בחסד. זו אמנות הנתינה: היכולת להציל אדם מתהום בלי שהוא יידע שהתאמצו עבורו.

והדבר הכי מדהים הוא, שרחל **מבליגה** מול הטענה של לאה. למרות שהגלגל התהפך עליה ואחותה הפכה בהדרגה להיות "אם הבנים" והיא נותרת בשממונה, היא לא פולטת את האמת: "גברת, תירגעי, אני הצלתי את כבודך ואם לא אני - אולי היית חיה היום עם עשו...". זאת רחל המושלמת, שיעקב העריך כי לא תהפוך לעולם להיות צרה לאחותה.

בהערה[6] הובאה השלמה חיונית. וכאן[7] עוד הארה נפלאה.

מכאן נמשיך עם הסבר נוסף ויסודי בדיני עמידה בדיבור, שהרבי מאריך בו ונאים הדברים לאומרם.

ה. אפתח עם סיפור מטלטל, שהייתי עד לו בעצמי: ר' יעקב זילברשטיין, היה יו"ר הנהלת בית הכנסת המרכזי, בו אבדלח"ט, אני זוכה לכהן כרב. לפני כעשר שנים הוא קרא לי לביתו ואמר דברים מדהימים: "אני מתקרב לגיל מאה וזקוק לעזרה שלך. החיים שלי הם נס מתמשך, אני האדם היחידי בארץ ואולי עלי-אדמות, שניצח את היטלר ימ"ש. עברתי את כל המלחמה במחנות המוות - שש שנים רצופות ויצאתי על הרגליים. אבל הבטחה אחת לא קיימתי ואני זקוק לעזרה שלך, כאיש חב"ד.

בערב ראש השנה ת"ש (ספטמבר 39), גייסות האס,אס פרצו לרחובות פולין. אביו רצה לקנות חלות ויין לחג, אבל אמו חששה שיהודי עם זקן ופאות ייצא לרחוב וביקשה מיענקל'ה הצעיר, בחור בן 15 עם לחיים חלקות שייצא הוא. זאת הייתה הפעם האחרונה שראה את הוריו. הוא הועלה על משאית שהגיעה לבוכנוולה. אלפי אסירים נדחסו בתוך אוהלים רעועים במחנק נורא. רוב האסירים שהגיעו באותם ימים למחנה נפחו את נשמתם במגפות טיפוס ודיזנטריה, אולם הנער שרד.

אחרי שלוש שנים עבודות כפייה מפרכות בבוכנוולה, הוא הועבר לאושוויץ ושם שרד עוד שלוש שנים. פעם הובל לכבשנים והתפשט מבגדיו, אבל קצין עבר וצעק: "זה נער צעיר שיכול לעבוד, לא הגיע זמנו למות". פעם אחרת נחשד כחבר במחתרת שפעלה באושוויץ, הוא קיבל חמישים מלקות ונתלה כשרגליו למעלה וראשו למטה, אבל מישהו מסתורי הוריד אותו לאחר שאיבד את ההכרה. גם בצעדת המוות בימיה האחרונים של המלחמה הוא צעד, וגם את ימי השחרור הוא שרד, אף ששישים אחוז ממשוחררי אושוויץ מתו בחודש הראשון אחרי המלחמה כשהחלו לאכול ולחזור לחיים.

מה הסוד שלו? אולי ההבטחה שהתחייב לקיים. כשהגיע לבוכנוולה, ראה מישהו מסמן לו להתקרב. שמו היה הרב פרנקפורטר, רב בצבא האוסטרי שנעצר ב"ליל הבדולח" בנובמבר 1938. הרב פרנקפורטר היה חלש מכדי לצאת לעבודה ובכל בוקר היו הגרמנים מקימים אותו מהדרגש ומלקים אותו 25 מלקות. פרנקפורטר ביקש מהנער ללמוד גמרא אחרי עבודות הכפייה ובמשך כמה שבועות הרב

---

6. כאשר לאה יולדת ורחל אינה יולדת, כתוב "**ותקנא** רחל באחותה". רש"י מפרש: "קנאה במעשיה **הטובים**". היינו שלא הייתה זו קנאה של צרות עין, בה רחל איחלה לאחותה את היפך הטוב ח"ו, אלא ההיפך, קנאת סופרים תרבה חכמה בה רוצים ללמוד מההצלחה של הזולת ולקבל מהזכות שלו.

באופן נוסף: ראיתי כותבים כי יעקב מגיב לרחל בחריפות על בקשתה לילדים בעקבות קנאתה בלאה. "ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלוקים אני?!". מה התגובה הקשה וכי "כך עונים את המעוקות"? הסבר מעניין אומר כי יעקב נבהל לחשוב שרחל מתחילה לקנא באחותה ואז נכנסים לאיסור שתי אחיות והדבר יזיק לה ח"ו.

7. חסד נענה בחסד דומה **ולאה החזירה לרחל באותו מטבע** (אף כי שתיהן לא ידעו מהכוונות של זולתן). לאה מסבירה את השם שנתנה לכל אחד מבניה - "ראובן", "כי אמרה כי ראה ה' בעניי". "שמעון" - "כי שמע ה' כי שנואה אנוכי", וכן הלאה. מלבד הבת שאין הסבר לשמה (ל,כא): "ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה".

למה "דינה"? במיוחד שחז"ל מגלים טעם מרגש לקריאת השם: לאה חשה בתחילת ההיריון כי היא מצמיחה ברחמה בן שביעי, ונחרדה לחשוב כי לרחל יישאר רק בן אחד מתוך שנים עשר השבטים - פחות מהשפחות שכל אחת ילדה שניים. לאה "דנה דין" בינה ובין הקב"ה וביקשה שהעובר הנוצר ברחמה יהפוך לנקבה.

האם לא ראוי לציין זאת בטעם השם "דינה"?. הרבי כותב הסבר מרגש (תורת מנחם סו/255): לאה שמרה את המהלך בליבה ולא גילתה לאיש. רש"י מדקדק לכתוב: "שדנה דין **בעצמה**" ולא "כי אמרה", כמו אצל הבנים. שכן אחותה תתבזה בידיעה שקיבלה את הבן הנוסף בחסד. רק חז"ל גילו זאת לנו אחרי אלפי שנים מפטירת לאה. זאת גדלות החסד: השאלה של ה"איך" נותנים ולא רק ה"מה" נותנים. היכולת לתת "חיים" ולא רק "קיום".

והנער למדו מהזיכרון, באידיש. ערב אחד אחז הרב בזרועו ואמר: "יענקלה, אלו ימי האחרונים, אבל אתה צעיר, אתה תשרוד את הגיהינום, אני מבקש ממך להבטיח שתי הבטחות: א. תספר לעולם מה היה כאן. ב. תעביר דרישת שלום למשפחה שלי".

את ההבטחה הראשונה הוא קיים בהידור. הוא הקדיש את חייו לזכר השואה וכיהן כחבר הנהלת "יד ושם". אבל את ההבטחה השנייה לא קיים ולא העביר ד"ש למשפחה של הרב. "אני מבקש ממך כאיש חב"ד, שחבריך פזורים בכל העולם, לסייע לי למלא את ההבטחה האחרונה". אכן הייתה לי הזכות לנהל מסע חיפוש בהובלת אבנר שלו, יו"ר יד ושם, ובסיוע כמה שלוחי חב"ד ולאתר את נכדו של הרב פרנקפורטר, שפועל כפסיכיאטר יהודי בקווינס בניו יורק ומרצה בטורו קולג' בעיר...

אחרי יעקב זילברשטיין, נשוב אל יעקב אבינו... העיקרון באותו בוקר גורלי היה חד ופשוט: **ההבטחה לרחל**. הוא התחייב לשאת אותה, היא המתינה שבע שנים והוא חייב לקיים את דבריו.

נכון, יעקב השתדל לקיים את התורה לפני שניתנה, אבל הרצון לקיים את מצוות התורה לפני שניתנה הייתה רק הידור אישי שקיבל על עצמו. מנגד, ההתחייבות לרחל הייתה הבטחה גמורה שגם על פי חוקי בני נח הייתה צריכה להיות מקוימת. כך טען יעקב כלפי לבן הארמי: "למה רמיתני?" ולבן נאלץ להצטדק כדי להסביר את עצמו. מכאן שבין בני נח היה מוסכם לעמוד בהתחייבויות. לכן ההתחייבות לרחל הייתה קודמת להידור האישי שלו.

יעקב הידר על חשבון עצמו ולא על חשבון גמירות הדעת של הצד השני.

[חשוב להתייחס לשאלה הבאה: הרי רחל הייתה זו שהפרה את ההסכם ביניהם, כשמסרה את הסימנים לאחותה? צריך לומר שיעקב לא ראה בכך הפרת הסכם, ואדרבה, העריך אותה בכל ליבו על כך. הוא הבין שפעלה באונס, מתוך רצון למנוע התבזות מאחותה].

בכך מובנים שני מקומות נוספים בהם יעקב ביטל מצווה שלפני מתן תורה. ידועה השאלה למה לא מל אברהם עצמו עד שהצטווה? הרי אם קיים את כל התורה ואפילו עירובי תבשילין, איך לא קיים את המצווה הראשונה למול עצמו? ההסבר הוא שאברהם היה מחויב לציווי שקיבלו בני נח: "שופך דם האדם באדם דמו ישפך". האיסור לשפוך דמים ולגרום נזק לעצמו. לכן לא היה יכול לפעול ביוזמה עצמית ולחתוך בבשרו. רק לאחר שהקב"ה ציווה מפורשות לעשות זאת - נדרש לקיים המצווה.

עוד מוצאים שיעקב נענש על שלא כיבד הוריו כב שנה. ולכאורה היכן צווה לכבד אותם ועד שמגיע לו עונש? מכאן שמושגים שבני נח הקפידו עליהם, חייבו אותו לגמרי ועד שנענש על היעדר קיומם.

4. **לקוטי שיחות ה/145**: ההקפדה לקיים כל התורה לפני שניתנה, הייתה חומרא והידור, שלכן זה נחשב להם כזכות מיוחדת כמו שנאמר: "עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו'". מובן שכאשר החומרא עמדה בסתירה למצוה גמורה שנצטוו עליה, הם לא קיימו את החומרא האישית. בין הזהירויות שהיו מקובלות על האומות היתה חובת **העמידה בדיבור**, כמו שיעקב עצמו טען לפני לבן: "למה רמיתני", ולבן נאלץ להצטדק "לא יעשה כן במקומנו". לכן יעקב היה חייב לקחת גם את רחל, שהרי סיכמו להתחתן והעבירו ביניהם סימנים מוסכמים ואם לא היה עומד בהתחייבותו - זאת הייתה רמיה.

הדברים מחייבים מאוד. יהודים יראי שמים מדקדקים כמובן על דברים שבין אדם למקום, אבל יכולים להרשות לעצמם לזלזל בדברים שבין אדם לחבירו. במחשבה שהזולת לא כל כך חשוב לדקדק בו. אולם ראוי לזכור את דברי הגמרא המפורשים אודות השאלות ששואלים את הנשמה בבית דין של מעלה. השאלה הראשונה היא על משא ומתן באמונה ורק אחר כך על דברי תורה.

שבת לא: בשעה שמכניסים אדם לדין אומרים לו: **נשאת ונתת באמונה**? קבעת עתים לתורה?

רב חשוב בגליציה לפני כמאתיים שנה, רבי חנוך טייטלבוים, פירש כך:

שו"ת יד חנוך סב: מתחלה מעמידין אותו למשפט אם השלים חובותיו **מצד שהוא אדם, דברים שהן מצד הסברה, שנתחייב בהן מיום ברוא אלקים אדם על הארץ** ואחרי כן מעמידים אותו לדין אם השלים חובותיו מצד שהוא ישראל זרע עם סגולה ועמדו אבותיו על הר סיני.

התורה לא באה להחליף את האנושיות, אלא להוסיף עליה. כך אומרים מדי בוקר: "לעולם יהא אדם, ירא שמים בסתר". קודם כל להיות "אדם" ואחר כך להוסיף מדרגה גבוהה יותר של "יראת שמים".

דיבור הוא הדרך בה ברא הקב"ה את העולם. דיבור הוא האמצעי סביבו **בונים את החיים ויוצרים תקוות ותוכניות**. סגרנו את השיחה תוך שמבטיחים "אחזור אליך בערב", אבל המקבל ממתין שנחזור אליו בערב, ומי מדבר על הבטחות גדולות יותר, כמו למכור חפץ מסוים וקל וחומר הבטחה לשידוך והקמת בית בישראל. (ראו[8] תוספת מעמיקה יותר אודות מעלת הדיבור).

אדם מתחייב לאשתו וילדיו, אבל נסחף לשעבד חייו לקריירה או להבדיל לעניינים רוחניים ושוקע בתוך עצמו. אבל הלו, צדיק,

8. חשיבות העמידה בדיבור גדולה יותר: הדיבור הוא **המעצב של האישיות** ועמידה בדיבור יוצרת אישיות מתוקנת והגונה. קראתי תופעה מרתקת (אתר יד ושם ערך בסה): אלבניה היא המדינה היחידה באירופה, שאחרי השואה נמצאו בה **יותר יהודים מאשר לפניה**. לאלבניה נמלטו בין 600 ל-1800 יהודים מגרמניה, אוסטריה, סרביה, יוון ויוגוסלביה, והתושבים המקומיים סיפקו להם ניירות מזויפים והעניקו את האפשרות להיטמע בתוכם. התופעה הזו מעוררת התפעלות לאור העובדה כי רבים מתושבי המדינה הם מוסלמים.

הסיוע יוצא הדופן נובע מהמילה "בֶּסֶה". קוד כבוד הנהוג במדינה ופירושו **קיום הבטחה**. אדם המקיים את ה"בֶּסֶה", הינו אדם העומד בדברתו. צורת החיים האצילית מרגילה את התושבים **לחיי מוסר יוצאי דופן**.

מישהו ממתין לך בבית. הגמרא מספרת סיפור מחריד (כתובות סב): רב רחומי היה מחשובי התלמידים של אביי ורבא. מנהגו היה לשבת בבית המדרש ולבוא הביתה רק בערב יום הכיפורים. פעם ישב על גג בית המדרש ושקע בתלמודו ושכח לחזור הביתה. אשתו שכבר המתינה שנה שלמה, עמדה בציפייה ואמרה: "עכשיו יבוא, עכשיו יבוא". כשירד היום ולא בא, נשרה דמעה מעיניה. עלתה דמעתה לפני כיסא הכבוד וצנח הגג תחתיו והוא נפל ומת ל"ע.

מסיימים בטוב עם אנקדוטה מאירה והפוכה בהערה[9].

הלכה למעשה, ראוי לקיים התחייבויותיו בענייני משא ומתן, ואם לא מקיים נקרא "מחוסר אמנה". כך אדם שהתחייב לתת "מתנה מועטת", כלומר, מתנה שסביר בין אנשים לתת כזו (כמו להבטיח קידום בעבודה והעלאה בשכר), צריך לקיים את דבריו. ואם השתנו הנסיבות והוא אינו רוצה לקיים הבטחתו - עליו **לבקש מחילה כהוגן** (ואולי לפצות את הנפגע בסיטואציות מסוימות).

רמב"ם מכירה ז: הנושא ונותן בדברים - ראוי לו לעמוד בדבורו ואף שלא לקח מן הדמים כלום ולא רשם ולא הניח משכון. וכל החוזר בו בין לוקח בין מוכר אע"פ שאינו חייב לקבל 'מי שפרע' [קללה למי שחזר בו לאחר מתן דמים בלי שעשו קניין] הרי זה **ממחוסרי אמנה ואין רוח חכמים נוחה הימנו.**

זכות מסירת הסימנים היא הסגולה הנצחית בגללה מובטחים לגאולה. לימוד ההנהגה של רחל והצעידה בעקבותיה, יעתירו עלינו לרחמים, "כי יש שכר לפעולתך ושבו בנים לגבולם" בקרוב ממש.

מנגד, מביאים בשם המגיד ממעזריטש לגבי מידות תיבת נח שהן רומזות למילה "**לשן**": אורך התיבה היה ש (300) אמות, רחבה היה נ' (חמישים) אמה וגובהה ל (שלושים), כמו תיבת "לשן". שכן ההשחתה של דור המבול התחילה מהפה: מילה לא היתה מילה, ומכאן התדרדרו להפקרות וזלזול ברכוש ובמציאות הזולת.

9. כשהרבי והרבנית היו בצרפת בפרוץ המלחמה, נעשו מאמצים קדחתניים להצלתם מצרפת הכבושה באמצעות השגת אשרות כניסה לארה"ב. היו אז חילופי מברקים ומכתבים מול האדמו"ר הריי"צ ואכן בתאריך כ' ניסן אירע הנס והרבי קיבל מהקונסול האמריקאי במארסיי את ההודעה על קבלת אשרת כניסה לארה"ב. עורך הדין שליווה את התהליך אמר לרבי שכדאי ללכת לדואר ולהבריק לחמיו על הבשורה הטובה. הרבי השיב: "על פי הלכה אני חייב קודם להודיע על כך לרעייתי...". רק לאחר שצעד לביתו והודיע לרבנית, הלכו יחדיו והבריקו מברק בחתימת שניהם לרבי הריי"צ על הבשורה.

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל
ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי

ר׳ שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי

להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב

השיעור המלא באתר
haravshneor.co.il